

Prima la musica, poi la scena?

Mi fontosabb: a zene vagy a színpad?

A legjobb, ha egyformán fontosak...

Markáns rendezőegyéiség esetében, mint amilyen *Kovalik Balázs* is, ez persze nem mindig jön össze... Kovalik arcualatalakító személyiségéről hazai zenészházaink láthatólag lemondtak. Nem úgy a Lipcsei Opera, amely színpadilag progresszív bemutatóit sorra a végsőkig átgondolt rendezéseiről ismert magyarrá bizza. Az *Árnyék nélküli asszony* című Richard Strauss-mű két évvel ezelőtti, zajosan pozitív fogadtatását Kovalik most Puccini utolsó operája, a *Turandot* látomásos erejű színre állításával hálálta meg a lipcseieknek. A zenei megvalósítás ezúttal sajnos nem oly kiemelkedő: jöllehet *Matthias Foremny* vezénylete alatt a nagy tradíciójú, remek *Gewandhausorchester* muzsikál, az énekesek többsége inkább csak közepesen jó. Különösen a címszereplő *Jennifer Wilson* okoz csalódást azok után, hogy fölléptetése két esztendeje a Strauss-opera *Kelmefestőnéjeként* telitalálatnak bizonyult. Marad tehát a profilos rendezés, amely csak nyomokban emlékeztet Kovalik Pesten hosszú évekig játszott, korai munkájára. Az új koncepció kiindulópontja a mű befejezése, pontosabban befejezetlensége. Vagyis az a zene-

történeti tény, hogy Puccini alkotói „kudarcát” *Turandot* – a jéghideg császárlány – felolvasásának, emberré válásának nem kellő motiváltsága okozta. Az Alfano-féle finálé ujjongásából a Kovalik által is kultivált „Regietheater” így azután politikai drámával ábrándítja ki a nézőt: a cinikus Altoum császár uralmát saját, nem kevésbé cinikus Mandarinja dönti meg, s az Ismeretlen hercegtől (vagyis Calaftól) remélt, lehetőségként – a „szerelem” szó *Turandot* általi kimondásával – egy pillanatra fel is csillanó szabad társadalom helyébe visszarendeződik a népet agyamosott szolgaságba kényszerítő hatalom. És nem a zsinórpadlásról monumentális hangzatokra leereszkedő, óriás totem („Mao-szobor”) hatványozza meg a korunknak szóló üzenetet, hanem éppenséggel a *nem kínai* környezet: a *Heike Scheele* által tervezett díszlet egyszerűen utal méhkaptárra és kapcsolódik a tudományos-fantasztikus filmeknek az 1920-as évek expresszionizmusáig visszanyúló vonulatához (jelmez: *Sebastian Ellrich*). Nyomasztóan emlékeztet, ahogyan a kórus – falanxba rendezett, arctalan tömegként – gépiesen elővonszolja magát egy „időlagút” mélyéről mindjárt az opera eleji akkordütésekre. A fiatal

A Lipcsei Opera *Kovalik Balázs* rendezésében mutatta be Puccini *Turandotját*. *Leonardo Caimi* (Az ismeretlen herceg, Calaf) és *Martin Petzold* (Altoum császár)

A Berlieni Staatsoper Patrice Chéreau rendezésében mutatta be Richard Strauss *Elektráját*. Evelyn Herlitzius a címszerepben

perzsa herceg kivégzése ugyanakkor a nép által vérszomjajasan követelt emberáldozati szertartássá fajul. Annál ironikusabb a három miniszter második felvonást nyitó jelenete, mely – rikító kontrasztként – „echte” kínai szaunában játszódik. A hivatal méltóságából való kivetkezetséggel otthonos hangulatában azután még érthetőbb az, amit Kovalik már Budapesten (korábban Szegeden) is állított: hogy tudniillik a miniszterek, konzervatív céljuk elérésére, titkon odaadják Calafnak a három rejtély megoldását... Milyen jó lenne, ha a hazai közönség is megismerhetné Kovalik Balázs *Turandot*-olvasatának továbbfejlesztett változatát!

A lipcsei produkció ellentettjét, a zenei megvalósítás föltétlen primátusának esetét képviseli a Berlieni Staatsoper bemutatója: Hugo von Hofmannsthal és Richard Strauss *Elektrájának* színrevitele. Az Aix-en-Provence-i fesztivállal közösen megalkotott előadást a közelmúltban elhunyt világhírű színház- és filmrendező, Patrice Chéreau jegyezte élete utolsó munkájaként. A premieren, amelyen Angela Merkel kancellárnő is részt vett, a Staatsoper intendánsa, Jürgen Flimm – az Agamemnón-motívum felcsattanása előtt a függöny elé lépve – méltatta néhány szóban Chéreau művészetét. „Te voltál a legnagyobb” – fejezte be megemlékezését Flimm, és valóban leszögezhető: a wagneri *Nibelung-tetralógia* 1976-os bayreuthi megrendezésével Chéreau ténylegesen színház-történetet írt (amiként vezényletével Pierre Boulez is). Sok minden azonban, amit később állított operaszínpadra, legföljebb egyes részleteiben jelentős, emez utolsó, immáron a fáradtság jeleit magánviselő teljesítménye pedig egyáltalán nem nevezhető annak. Nem mintha mindaz, ami a színpadon ezúttal is látható, nem volna esztétikailag kifogástalan. Mind *Caroline de Vivaise* jelmezeinek korunk ruházatkódását tükröző stílusa, mind pedig – Chéreau hűséges munkatár-

sa, a már Bayreuth-ban is remeklő – Richard Peduzzi díszlete végletesen letisztult. Csak hát a legtöbb ötlet, amelyet a rendező mindebbe beleálmodott, sajnos megragad a felszínen. Bizony eszünkbe juthat most Kovalik Balázs budapesti *Elektrája*; például, hogy az Elektra-Oresztész testvérpár fölismerési jelenete ott mennyivel több értelmű volt! Az apajogú bosszú végrehajtását, Klütaimnésztra és Aigiszthosz halálsikolyoktól kísért megölését Chéreau nem a színpalak mögött sejteti – ahogyan Hofmannsthal és Strauss óta mindenki –, hanem a nyílt színen hajtja végre Oresztésszel. Vajon mire jó e kéjelgő szadizmus? Mennyit tesz hozzá a tragédia szorongató erejéhez? Semennyit, sőt inkább elvesz belőle. Mindazonáltal van az előadásnak egy pontja, melyet nemigen feledhet, aki látta: Klütaimnésztra és Elektra öszszecsapásakor, midőn a meggyilkolt apja emlékének élő lány azt hiheti, porig alázza gyűlölt anyját, a királyné már-már megsajnálja, kis híján megsimogatja bosszúszomjába beletévelyedő, magányos gyermekét. Piciny gesztus ez csupán – ám csakis nagy rendezőnek juthatott eszébe. Baj-e, hogy egészében mégiscsak jelentéktelen e rendezés? Mondjuk úgy: nem öröm. Ám ha a partitúra megszólaltatása ezen a színvonalon történik, megbocsátható. Némi kajánsággal úgy is fogalmazhatnánk: legalább nem a rendezői értelmezés megfejtésével vagyunk elfoglalva, minden figyelmünket a zenének szentelhetjük... Annál is inkább, minthogy az előadás olyan luxusszereposztással szolgál, amelyet kiállítani jószerevével csak a Berlieni Staatsoper képes. Nemcsak a főhősöket alakítják világsztárok – Klütaimnésztrát *Waltraud Meier*, Elektrát a fenomenális *Evelyn Herlitzius*, Krütothémiszt *Adrienne Pieczonka*, Oresztészt *Michael Volle* –, hanem a kisebb szerepeket is az elmúlt évtizedek legendás énekesei vállalták: például a nyolcvanas évek olyan sztárjai, mint *Cheryl Studer*

Felvigyázónőként és Donald McIntyre Öreg szolgaként, vagy éppen a 93 (!) esztendő *Franz Mazura* Oresztész nevelőjeként. Ennek az *Élektrának* az igazi lelke azonban a főzeneigazgató-karmester *Daniel Barenboim*. Ő a csodálatos *Berlini Staatskapellét* olyan legvégsőig kihegyezett drámaisággal vezényli, hogy az a közönséget az első pillanattól az utolsóig torkon ragadja, lebilincseli, letaglózza. Nem hallottam még ehhez fogható interpretációját Strauss remekművének.

Zene és színpad ideális egyensúlyára ezúttal nem a fejlett zenészházi kultúrával rendelkező németeknél, hanem Csehországban, pontosabban a morva fővárosban bukkanunk. Brno, ez a turisztikailag is roppant vonzó város ugyanis nem akármilyen fesztivállal hódol leghíresebb művészenek, Leoš Janáčeknek. Jóllehet – dicséretes mértéktartással – csupán kétévenkénti gyakorisággal rendezik meg itt a nagy komponista nevével fémjelzett Nemzetközi Zenei és Színházi Fesztivált, ennek színvonala nem hagy kívánnivalót maga után! Ambíciója az eseménysorozatnak többek közt az is, hogy a Janáček-operák legjelentősebb külföldi rendezéseit meghívja, a fesztivál közönségének bemutatassa, a helyi operaház színpadára adaptálja. Így jutott el Brnóba legutóbb – a Flamand Opera produkciójának átvételeként – a *Kátya Kabanova*, napjaink egyik legjelentősebb operarendezője, a kanadai *Robert Carsen* színre állításában. Carsen a finom megoldások embere, ötletei mindig artistikusak, és sohasem tolakodók. *Kátya*-rendezése sem oly radikális,

mint például Kovalik Balázs emlékezetes bonni munkája (2010). A víz – az opera alapjául szolgáló Osztrovszkij-dráma (*Vihar*) Volgájának vize – ugyan Kovaliknál is elárasztotta a színpadot, akárcsak Carsen rendezésében, ám ami a magyar rendezőnél egész szimbólumrendszer részét képezte, az a kanadai művész számára inkább csak dekorativitás, hangulat. Mondhatni annak illusztrálása, amit Max Brod (Franz Kafka barátja s egyben Janáček zenéjének korai, elkötelezett propagátora) így fejezett ki: „az egész operát a sodró, föltartóztathatatlanul célja felé hömpölygő Volga-karakter jellemzi... már a nyitány fenyegető üstdobütéseiben érezzük e nagy és kegyetlen – kíméletlen következettségében ösidőktől fogva bámulatos – orosz világ kérlelhetetlenségét és feltartóztathatlanságát”. És Carsen puritánul letisztult, minimalizmusukban is nagyhatású képeivel (díszlet és jelmez: *Patrick Kinmonth*) egyenrangúvá tudott válni az *Ondrej Olos* vezényelte előadás zenei megvalósulása. Aminthogy a női főszerepeket alakító, vezető cseh énekművészek (*Kátya: Pavla Vykopalová*; *Kabanyiha: Eva Urbanová*) mellé is hasonló kvalitású vendégtenorokat (*Borisz: Magnus Vigilius*; *Tyihon: Gianluca Zampieri*) sikerült szerződtetnie a brnói Janáček Fesztiválnak.

A zene a fontosabb vagy a színpad? A legjobb, ha egyformán fontosak!

Mesterházi Máté

A brnói Janáček-fesztiválon *Robert Carsen* színre állításában mutatták be a *Kátya Kabanovát*

PAPAGENO

élménykalauz

papageno.hu

1036 Bp., Kiskorona u. 7. Telefon: 250 0288
obudaitarsaskor.hu jegymester.hu

Március 11., szombat 19 óra
FELVILLANYOZVA!

Zene, irodalom és a villamosság csodái

Március 17., péntek 19 óra

BARTÓK 135 – A ZENESZERZŐ

Az Anima Musicae Kamarazenekar művészei
Nagy Ervin – zongora

Március 20., hétfő 19 óra

OPERA AZ EGÉSZ VILÁG!

A FareMido Operatársulat előadása
Szerkesztő-műsorvezető: Hábetler András

Március 24., péntek 19 óra

NŐI SZÍV

Női szerzők, női előadók nem csak nőknek

Március 26., vasárnap 19 óra

ÉV SZAKOK TÁNCA

Az Anima Musicae Kamarazenekar koncertje

Március 27., hétfő 19 óra

KIÉ VAGY, MONDD?

Zenés „seveledsenélküled” a 30-as évekből
Szávai Viktória, Adorjáni Bálint

fideiŧo

BUDA
a kultúra városa